

Konkluderend valt op te merken dat Beck een zeer leesbaar boek met tal van provocerende ideeën heeft geschreven. Storend zijn wel de vele herhalingen van zijn argumenten. Inkonsekvent is zijn steeds wisselend gebruik van de termen kapitalisme, industriële maatschappij en moderniteit. Een industriële maatschappij vind men ook in de landen van het 'reëel bestaande socialisme', maar de moderniseringsgolf van de afgelopen 200 jaar als ook de "reflexieve modernisering" kunnen niet los worden gemaakt van de kapitalistische dynamiek. En juist het begrip kapitalisme speelt eerder een ondergeschikte rol in Becks betoog. Deel III van zijn boek is volgens mij grotendeels een misser, en doorgaans ontbreekt de systematische discussie van alternatieve theorieën. Dit laatste heeft onder meer tot gevolg dat uiteindelijk toch niet duidelijk wordt, of we nu gekonfronteerd zijn met een "breuk" in de historische ontwikkeling of alleen met ingrijpende veranderingen binnen de bestaande maatschappelijke koordinaten. Omschrijft de term "Risikogesellschaft" een nieuwe dimensie van de gegeven maatschappij of werkelijk een nieuw type maatschappij? Een pleidooi voor de laatste mogelijkheid vraagt om een diepgaander argumentatie dan Beck presenteert.

Bataille

Jan van Heemst

Ineke van der Burg, Debora Meijers (red.), *Bataille: kunst, geweld en erotiek als grenservaring*. Amsterdam, SUA, 1987 (Kunstreeks) ISBN 90 6222 158 0

Sinds 1984 brengt de SUA een Kunst-

reeks uit waarin nu onder redactie van Ineke van der Burg en Debora Meijers een vierde deel is verschenen over Bataille. Het is een werkzaam boek geworden met een aantal intrigerende pogingen deze tegen-draadse intellectueel (1897-1962) vandaag de dag te herlezen. Of dit per sé in een kunstreeks moest gebeuren, is de vraag, de ondertitel 'kunst, geweld en erotiek als grenservaring' ten spijt. Maar wat zou het ook; Bataille fascineert overal. En een bundel als deze is in Nederland hoe dan ook een mijlpaal.

Bataille is voor lezers van KRISIS geen onbekende. Ik wijs hier op een verkennend artikel van Laurens ten Kate in nummer 20, 5/3 (1985), pp. 4-30 en op een inhoudsrijke bespreking van een Bataille-vertaling door Wim Kuijt en Engelbert Luitsz in nummer 26, 7/1 (1987), pp. 99-103. Wie inmiddels belang had gesteld in Bataille's oeuvre zal in deze nieuwe SUA-uitgave zeker opnieuw veel van zijn gading vinden.

De bundel valt in twee delen uiteen. In het eerste deel staan enkele kunsttheoretische hints centraal, in het tweede deel is de gevaarvolle liaison van filosofie en erotiek aan de orde. Het geheel wordt voorafgegaan door een kopsiese inleiding van de twee samenstelsters en door een korte maar uiterst programmatiese lezing van Bataille zelf over het Heilige in de twintigste eeuw. Deze tekst, een radiolezing, is mijns inziens gelukkig gekozen omdat hier in nog geen drie bladzijden heel Bataille in miniatuur present is als een celebrant van riskante heiligheid. Bataille blijkt zich namelijk te ontpoppen als een godsdienstwijsgeer van een onkonventioneel slag: "Wat de zin voor het heilige beweegt, is de ontzetting. Die zin nu sterft aan de krachteloosheid van de huidige mens: deze weet niet meer, en wil ook niet weten, dat niets méér fascineert dan de ontzetting. Wat ons de meeste schrik aanjaagt, is de dood;

en in de ervaring van het heilige bevindt het bestaan zich in de buurt van de dood - zoals in een droom de inhoud van een doods-kist ons naar zich toetrekt", in de vertaling van v.d.Burg/Meijers op p. 12.

Op dit religieuze fond wordt Bataille in de inleiding door de samenstelsters terecht gepresenteerd als een rusteloze grensganger langs erotiek, kunst en filosofie. De meeste bijdragen in de bundel gaan dan ook expliciet over de pogingen die Bataille op instigatie van vooral Hegel en Nietzsche onderneemt om bepaalde grenzen willens en wetens te overschrijden. "Hun onderlinge samenhang", schrijven zij op p. 8, "ontlenen deze thema's aan het feit dat zij de artikulatie betreffen van een scheiding, een verschil tussen twee werelden: een profane en een heilige. Bij Bataille vinden we verschillende benamingen ter omschrijving van deze sferen, zoals arbeid en feest, behoud en verspilling, leven en dood, project en ogenblik, continuïteit en diskontinuïteit. Deze begripssparen zijn allen betrokken op wat Bataille denkt als grens en grensoverschrijding".

Hoe helder de korte inleiding ook is, het blijft mijns inziens jammer dat Bataille hier verder al niet meteen in een histories perspectief wordt gezien. Wat voor een intellektualiteit belichaamt deze schrijver/denker eigenlijk in het voetspoor van bijvoorbeeld De Sade, van de Zwartrode Romantiek (Praz), van Freud of van de Decadentie? Waar staat Bataille godsdiensthistories bezien voor? Wat is zijn (buiten)plaats in de moderne Franse mentaliteitsgeschiedenis? Het manko van zo'n synopsis wreekt zich des te harder bij gebrek aan een uitgebreidere bio-bibliografie dan het schamele lijstje op pp. 160-161.

Het eerste gedeelte van de bundel komt voor rekening van Ineke van der Burg met een beschouwing

over de genese van kunst als weer-middel tegen de dood en een beschouwing over Manets inauguratie van moderne kunst. In beide stukken laat zij zien hoe Bataille's interpretatie van de oerkunst en van Manet op diens "grondgedachte van de overschrijding" berust (p. 16): In de oerkunst van dier naar mens, bij Manet de overgang van zinvolheid naar betekenisloosheid. Haar bijdragen zijn zakelijk en interessant, maar zouden denk ik aan intensiteit hebben gewonnen als deze kunsttheoretische hints meer in een anthropologies-gods-diensthistories kader van de 'rites de passage' waren geplaatst, zeker in het licht van het huidige debat dat over de al dan niet vermeende religiositeit van de moderne kunst wordt gevoerd. Het eerste deel herbergt verder een door Ineke van der Burg, Debora Meijers en Annet Bakker vertaalde tekst van Bataille over sakrale verminking en het oor van Vincent van Gogh. Deze sakraliteit had wat mij betreft dus best onderwerp van een extra beschouwing mogen zijn, als een stevige link met het tweede deel van de bundel.

In het tweede deel, over filosofie en erotiek, staan de bijdragen van Laurens ten Kate, Ger Groot en Henk Oosterling. Laurens te Kate geeft een indringende schets van de wijze waarop bij Bataille filosofie en erotiek zijn verstrengeld. Het gaat hem, zo geeft hij aan, om de onthulling "van wat altijd verhuld moet blijven: dat wij niet leven op de fundamenteën van het beheersbare, geholpen door de indelingen en ordeningen die de taal ons geeft - waar en onwaar, goed en kwaad, zin en onzin -, maar dat het onbeheersbare ons maakt tot wat we zijn" (p. 68). Dat 'onbeheersbare' schuilt wat Bataille betreft in erotiek en dood; het kan nauwelijks talig worden geartikuleerd. Dit deficit speelt Bataille voortdurend parten: het duidt op een ervaring "van wat *buiten* ligt, buiten de taal, buiten het leven; van wat ontsnapt,

van wat buiten de zinnen, buiten de sporen ligt - uitzinnig, buiten-sporig" (p. 77). Over Bataille's taal had ik overigens graag meer bij Ten Kate gelezen. Wat is de filosofiese en/of literaire status van een verhaal, dat *niet* tekort schiet om een wezenlijk tekort te suggereren? Bataille is er volgens Ten Kate "mogelijk in geslaagd ongelooftelijke teksten te schrijven, die delen in de waanzin en hem toch bezweren" (p. 89). Maar hoe dat nu eigenlijk met deze 'vernuf-tige waanzin' zit, wordt verder helaas niet duidelijk.

De meest filosofiese bijdrage in de bundel staat op konto van Ger Groot met een artikel over 'geslachtelijkheid en ontologie bij Bataille en Derrida'. Dat 'filosofies' bedoel ik beslist complimenteus want Groot's bijdrage is wat mij betreft veruit de fraaiste. Groot gaat namelijk voorbeeldig op de mijns inziens kapitale vraag in, wat Bataille bedoelt, "wanneer hij spreekt over de ervaring van 'datgene wat is', in onderscheid tot de wereld die zich in de dagelijkse ervaring aan ons toont. Welke economie gaat er schuil achter de mateloosheid van de erotische uitbarsting, die elke grens van de beheerste welgevoeglijkheid lijkt te overschrijden? Wat is de rol van de seksualiteit, de erotiek en de geslachtelijke differentie daarbij?" (p.94). De verleiding is groot deze bijdrage omstandiger te citeren, zo boeiend is de gang die Groot maakt langs Nietzsche, Bataille, Derrida, Heidegger en Joyce, op zoek naar de *vrouwelijke* "affirmatie van de in het bestaan zelf neergelegde uitnodiging: *viens...*" (p. 122).

De bijdrage van Henk Oosterling stelt na beide voorafgaande teksten enigszins teleur. Op een schoolse wijze toetst hij Habermas' Bataille-lezing op het stuk van het geweld. De uitkomst staat uiteraard bij voorbaat al vast: Habermas, de redelijkheid zelve, heeft Bataille eenvoudigweg niet

kunnen begrijpen, waarvan door Oosterling omstandig akte.

Al met al biedt deze SUA-bundel van Ineke van der Burg en Debora Meijers veel gespreksstof. Wie zich de komende jaren met Bataille wil gaan bezighouden, beschikt nu over een handzame nederlandstalige inleiding. Eén ding vind ik echter onbegrijpelijk: dat in het tweede deel van deze bundel geen *vrouw* aan het woord komt over zaken die filosofie, erotiek en seksualiteit behelzen.

Solidair met de wankelende Verlichting

Ton Salman

Recensie van de vertaling van *Dialektik der Aufklärung* van Theodor W. Adorno en Max Horkheimer: *Dialektiek van de Verlichting*. SUN, Nijmegen 1987. Vertaling: Michel J. van Nieuwstadt.

Een inhoudelijke tour d'horizon te schetsen van een boek, dat 40 jaar geleden is verschenen, en in de loop van haar werkingsgeschiedenis het onderwerp is geweest van omvangrijke en veelzijdige debatten, lijkt nauwelijks relevant. Men zou zich zelfs af kunnen vragen, of alle belangrijke zaken over de '*Dialektik der Aufklärung*' inmiddels niet gezegd zijn, en of het niet beter zou zijn, het boek op de lijst van verplichte 'grote werken' te zetten, onder het motto: markant maar passé. Er pleiten echter verschillende argumenten tegen zo'n 'dokumentalisering' van de tekst. In de eerste plaats - en daarvan getuigt niet alleen het verschijnen van de vertaling - zijn de debatten over het boek allesbehalve in stil en ongestoord exegeties vaarwater terechtgekomen. Noch onlangs verscheen bij SUA een grondi-